МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА

СЕМЕНДА ОЛЕНА ВСЕВОЛОДІВНА

УДК 338.439:637.1 (477.46)

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ІНТЕНСИВНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Херсон – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському національному університеті садівництва Міністерства аграрної політики та продовольства України

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
УЛАНЧУК ВОЛОДИМИР СЕМЕНОВИЧ,
Уманський національний університет садівництва, завідувач кафедри обліку і аудиту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ІРТИЩЕВА Інна Олександрівна,
Міжнародний університет бізнесу і права,
професор кафедри маркетингу і дизайну;

кандидат економічних наук, доцент
НАЗАРОВА ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА,
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, доцент кафедри економіки та менеджменту.

Захист відбудеться «27» вересня 2013 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 67.135.02 Міжнародного університету бізнесу і права за адресою: 73039, м. Херсон, вул. 49 Гвардійської дивізії, 37 а.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Міжнародного університету бізнесу і права за адресою: 73039, м. Херсон, вул. 49 Гвардійської дивізії, 37 а.

Автореферат розісланий “27” серпня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради О.В. Орленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Для успішного функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах нестабільності ринкових відносин необхідно інтенсивно розвивати молочне скотарство, як важливе стабільне джерело доходів та своєчасно прогнозувати результати діяльності так, щоб гарантувати стійку високу рентабельність виробництва молока.

Єдиний шлях ефективного розвитку галузі молочного скотарства, наближення її до високих виробничо-економічних параметрів, що гарантують конкурентоспроможність, полягає в прискоренні нарощування обсягів виробництва молока на основі інтенсифікації та істотного зростання продуктивності дійного стада корів, підвищення окупності використовуваних ресурсів при стимулюючих закупівельних цінах, які зацікавлять господарства у збільшенні виробництва якісної і менш витратної продукції.

Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва в Україні є цілком об'єктивним та необхідним процесом, адже економічні та демографічні реалії усього світу в цілому, та України зокрема, ставлять перед сільськогосподарськими товаровиробниками мету отримання найбільшої кількості продукції за умови обмеженості, а також поступового скорочення земельних ресурсів. Для України після приєднання до СОТ, питання інтенсифікації сільськогосподарського виробництва постало ще більш гостро, адже досягнення конкурентоспроможності із країнами-членами СОТ, можливе лише за умови високого рівня інтенсивності виробництва. Отже, перед аграріями всього світу та України зокрема, дедалі гостріше буде стояти проблема подальшої інтенсифікації сільськогосподарського виробництва.

На наш погляд, ще досить багато аспектів інтенсивності вимагають подальшого уточнення й розвитку. Це стосується, насамперед, глибшого розкриття сутності інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, вивчення особливостей інтенсивного виробництва продукції галузей тваринництва, визначення доцільності подальшого підвищення інтенсивності з огляду дії закону спадної доходності та цінових збурень. Важливість вирішення цих питань і зумовлює актуальність теми дослідження і визначає її основну мету.

Питання виведення галузі молочного скотарства з кризи та підвищення його економічної ефективності, в тому числі й на основі інтенсифікації галузі, знаходять своє відображення в наукових працях П.С. Березівського, С.В. Васильчак, В.П. Галушко, М.М. Ільчука, І.О. Іртищевої, С.М. Кваші, Ю.П. Козак, О.М. Маслака, Л.В. Назарової, Н.В. Оляднічук, М.К. Пархомця, В.І. Топіхи, І.Н. Топіхи, В.С. Уланчука, О.М. Шпичака та інших економістів-аграріїв. Незважаючи на велику кількість досліджень і публікацій, питання ефективності виробництва молока на основі інтенсифікації залишаються ще недостатньо вивченими.

Актуальність проблеми, недостатність її досліджень і висвітлення в економічній літературі зумовили вибір теми дисертаційного дослідження, сприяли окресленню його мети та основних завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно плану науково-дослідної роботи кафедри обліку і аудиту Уманського національного університету садівництва і є складовою теми „Адаптація організаційно-економічного механізму господарювання до соціально орієнтованих ринкових відносин в АПК" (номер державної реєстрації 0101U004493).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є узагальнення теоретичних положень, розробка практичних рекомендацій і пропозицій щодо стабілізації та підвищення ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах на основі інтенсифікації галузі.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких основних наукових та практичних завдань:

− узагальнити теоретичні підходи щодо визначення понять „інтенсивність" та „інтенсифікація сільськогосподарського виробництва";

– розкрити та систематизувати фактори інтенсифікації молочного скотарства;

– вивчити зарубіжний досвід інтенсивного ведення молочного скотарства та адаптувати його до українських реалій;

– провести ретроспективний аналіз розвитку галузі молочного скотарства і виробництва молока в регіоні;

– оцінити сучасний стан та економічну ефективність інтенсифікації виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області;

– дослідити стан кормової бази в регіоні, як одного з ключових аспектів інтенсифікації галузі;

– обгрунтувати стратегічні напрями інтенсивного розвитку виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах області;

– обґрунтувати прогноз оптимального обсягу та структури виробництва сільськогосподарської продукції, виходячи з наявних ресурсних можливостей підприємства;

– надати пропозиції щодо подальшого розвитку кооперативних та інтеграційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі;

– запропонувати напрями посилення державної підтримки молочного скотарства.

Об'єктом дослідження є кількісні, якісні та економічні показники виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах за умов інтенсифікації.

Предметом дослідження є система теоретичних, методичних і прикладних положень щодо збільшення обсягів та підвищення ефективності виробництва молока на основі інтенсифікації галузі.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дисертаційного дослідження є діалектичний метод пізнання та комплексний системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів, базові положення економічної теорії, напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених стосовно питань інтенсивного виробництва молока в сільськогосподарських

підприємствах.

У процесі дисертаційного дослідження застосовано: методи теоретичного узагальнення і порівняння – для розкриття сутності та змісту основ понятійного апарату інтенсивності та інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; монографічний метод – для детального вивчення окремих елементів досліджуваного явища на прикладі конкретних об'єктів; графічний – для наочної ілюстрації досліджуваних явищ, процесів і закономірностей; метод економіко-статистичного аналізу − для вивчення динаміки і структури, групування, порівняння та наочного відображення емпіричних даних, які характеризують розвиток галузі молочного скотарства та виявлення основних чинників, що на нього впливають; системний підхід − для обґрунтування пропозицій щодо збільшення обсягів та підвищення ефективності виробництва молока; розрахунково-конструктивний − для обґрунтування перспективних параметрів розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження є законодавчо-нормативні документи, матеріали Міністерства аграрної політики України, Державного комітету статистики України, Головного управління статистики у Черкаській області, статистична звітність сільськогосподарських підприємств регіону, літературні джерела та матеріали власних спостережень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному дослідженні діяльності сільськогосподарських підприємств, в розробленні рекомендацій та пропозицій щодо підвищення стабільності та ефективності їх функціонування. В результаті дослідження автором отримано такі результати:

вперше:

− запропонована і науково обґрунтована модель оптимізації спеціалізації сільськогосподарського підприємства з метою підвищення ефективності його функціонування при найкращому використанні наявних ресурсів;

удосконалено:

− сукупність факторів інтенсифікації, що мають прояв у галузі молочного скотарства, які на відміну від існуючих, крім природно-біологічних, техніко-технологічних, організаційно-економічних, соціальних, екологічних, інноваційно-інвестиційних враховують інформаційні та інтелектуальні;

− економічні основи кооперації та агропромислової інтеграції в молокопродуктовому підкомплексі АПК, що враховують економічні інтереси сільськогосподарських товаровиробників і підприємств промислової переробки сировини, орієнтовані на одержання рівновеликого ефекту й розраховані на скоординовану діяльність різних організаційно-правових структур, які є учасниками організаційно-технологічного циклу від виробництва до споживання продукції.

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат інтенсифікації сільськогосподарського виробництва із доповненням авторського формулювання, яке трактується як складний загальноекономічний процес, котрий супроводжується використанням засобів науково-технічного прогресу, застосуванням інноваційних технологій в сільськогосподарському виробництві з метою збільшення обсягів виробництва продукції, підвищення економічної

ефективності її виробництва та збереження екологічної безпеки сільського господарства;

− виявлення залежностей оцінки рівня інтенсивності та ефективності інтенсифікації виробництва молока від рівня концентрації поголів'я, спеціалізації господарства, а також в залежності від продуктивності корів молочного стада та вартості витрат кормів;

− стратегічні напрями інтенсифікації виробництва молока на інноваційній основі, реалізація яких націлена на досягнення необхідного обсягу виробництва високоякісного товарного молока й підвищення його прибутковості.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення дисертаційного дослідження можуть бути вагомим підґрунтям подальших наукових робіт, а також використані сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області для підвищення стабільності та ефективності діяльності.

Актуальність та практична значимість одержаних в процесі дослідження результатів підтверджується довідками про їх використання. Окремі результати дисертаційної роботи прийняті до впровадження Головним управлінням агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації (довідка № _____ від «_» _____ 2013 р.), управлінням агропромислового розвитку Уманської РДА (довідка про впровадження № _____ від «_» _____ 2013 р.).

Пропозиції щодо оптимального обсягу, структури виробництва та реалізації молочної продукції для забезпечення економічного зростання потенціалу підприємства прийнято до впровадження в Корпорації „Украгротех" Христинівського району Черкаської області (довідка № _____ від «_» _____ 2013 р.)

Теоретичні положення та інформаційно-аналітична база дисертації використовуються у навчальному процесі Уманського національного університету садівництва, зокрема при викладанні дисциплін „Економіка підприємства" та „Економіка сільського виробництва" (довідка про впровадження № _____ від «_» _____ 2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, виконаним автором самостійно. Основні положення, наукові результати, висновки, пропозиції дослідження, що представлені в дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і практичні результати дисертаційного дослідження багаторазово доповідалися автором і отримали позитивну оцінку на таких наукових та науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науковій конференції молодих учених (м. Умань, 21−22 лютого 2006 р., 21−22 лютого 2011 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції „Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин" (м. Умань, 17−18 травня 2012 р.); VIII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції „Сучасна наука в мережі Internet" (м. Київ, 9−11 серпня 2012р.); III Міжнародній науково-практичній конференції „Формування сучасної науки" (м. Донецьк, 15−17 вересня 2012р.); VII

Міжнародній науково-практичній конференції „Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин” (м. Умань, 16−17 травня 2013 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження, що виносяться на захист, опубліковані в 20 наукових працях загальним обсягом 4,3 ум.-друк. арк., з них 13 − у фахових виданнях, у тому числі 7 – одноосібних праць.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи 232 сторінок комп’ютерного тексту. Робота містить 43 таблиці, 8 рисунків та 11 додатків (на 32 сторінках). Список використаних джерел нараховує 201 найменування і викладений на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **першому** розділі **«Наукові засади інтенсивного розвитку молочного скотарства»** було обгрунтувано теоретичну парадигму сутності інтенсивного розвитку та інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; систематизовано фактори, механізми та напрями підвищення інтенсифікації молочного скотарства; розкрито зарубіжний досвід інтенсивного ведення молочного скотарства.

Молочний сектор відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, оскільки насичує ринок висококалорійними молокопродуктами і значною мірою впливає на сировинну базу та диверсифікацію господарської діяльності ряду субгалузей аграрного сектора. Негативним моментом його розвитку стали стагнаційні процеси в аграрній сфері на початку 90-х років, які супроводжувалися скороченням поголів’я молочних порід ВРХ, руйнацією техніко-технологічної бази молочнотоварних сільськогосподарських підприємств, дестабілізацією роботи підприємств молочної промисловості.

В недалекому минулому Україна відносилась до країн з достатньо високим рівнем розвитку молочного скотарства. Проте, з ряду об’єктивних і суб’єктивних причин до реальної необхідності інтенсифікації тваринництва звернулись з великим запізненням. Головне завдання – зростання обсягів виробництва продукції вирішувалося в основному за рахунок збільшення поголів’я корів, що спричинювало великі затрати праці та матеріально-грошових засобів на одиницю продукції. На сучасному етапі реального занепаду галузі молочного скотарства необхідне впровадження ефективних заходів виходу з кризового стану. Тут інтенсивний шлях розвитку галузі залишається неминучим, але здійснювати його потрібно вже на новій ринковій основі.

На нашу думку, до факторів інтенсифікації, які мають прояв у галузі молочного скотарства, належать: природно-біологічні, техніко-технологічні, організаційно-економічні, соціальні, екологічні, інноваційно-інвестиційні, інформаційні та інтелектуальні (рис. 1.).

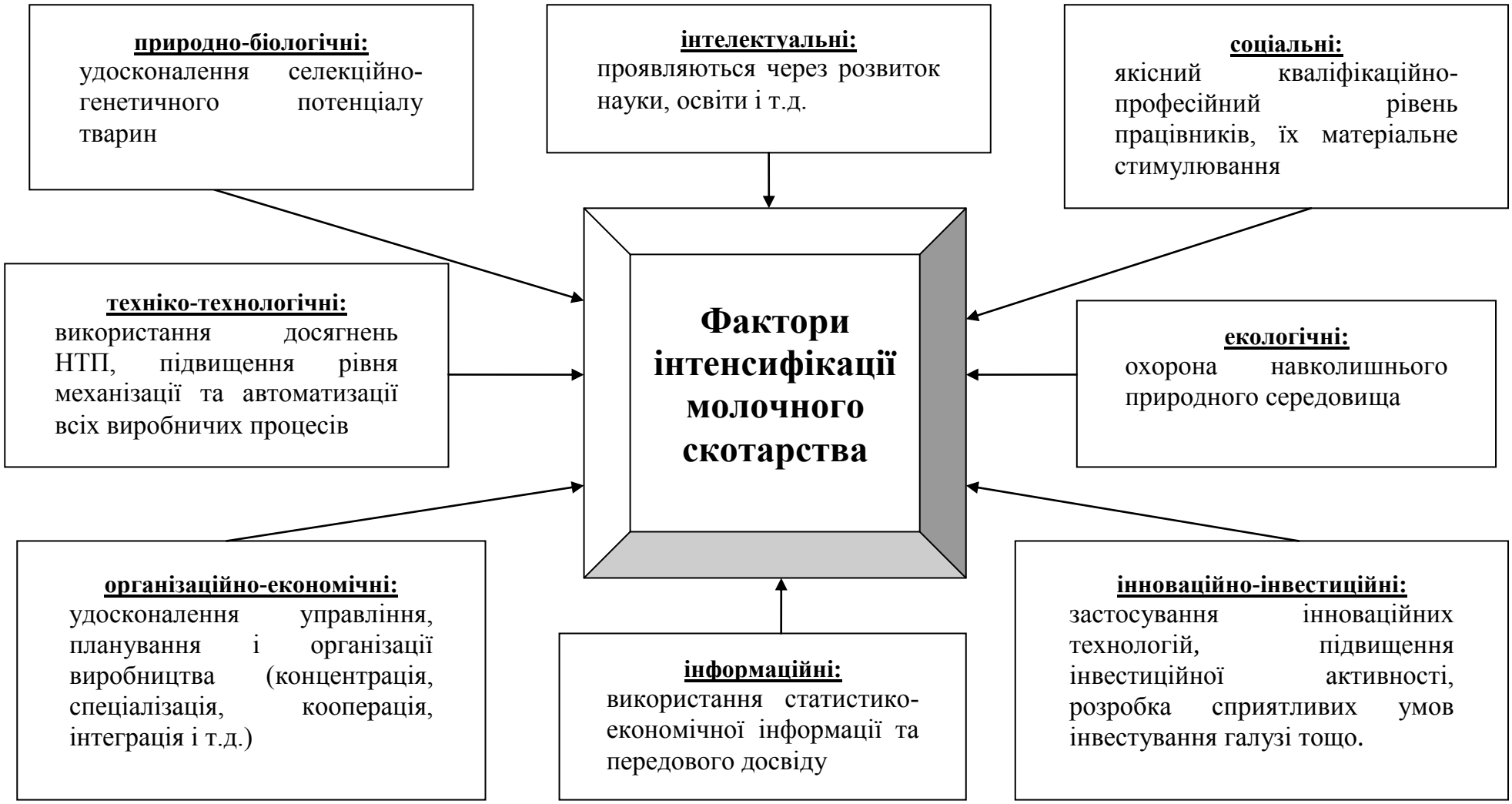

Рис. 1. Фактори інтенсифікації галузі молочного скотарства
(авторська розробка)

Такий розподіл факторів є дещо умовним, адже окремі з них можуть одночасно відноситись до декількох груп. Проте необхідно пам'ятати: всі фактори інтенсифікації діють комплексно, у взаємозв'язку, що вимагає обґрунтованого підходу до розкриття сутності їх взаємодії при розробленні й реалізації державних програм розвитку молочного скотарства.

В основі інтенсифікації виробництва молока лежить удосконалення самого об'єкта інтенсифікації, яким в молочному скотарстві є корови. По-перше, необхідно значно підвищити продуктивність молочного стада, як найважливішого фактора росту економічної ефективності інтенсифікації. По-друге, якісне вдосконалення тварин слід спрямувати на створення типів та порід, пристосованих до умов промислової технології. Це сприятиме досягненню двох цілей: збільшенню виробництва молока та підвищенню продуктивності праці працівників тваринництва.

В умовах сьогодення обґрунтування стратегічних напрямків інтенсифікації виробництва молока потребують подальшого вивчення. Збільшення поголів'я корів – екстенсивний шлях розвитку галузі, а підвищення їх продуктивності – інтенсивний. Тому поєднання обох шляхів має істотне значення в обґрунтуванні стратегії розвитку галузі. Будь-який з шляхів може забезпечити зростання виходу продукції, але при цьому виникає потреба ранжування чинників, що впливають на ефективність виробництва.

Встановлено, що послідовна інтенсифікація молочного скотарства передбачає не тільки збільшення обсягів виробництва молока, але й подальше підвищення його економічної ефективності. Сутність ефективності інтенсифікації полягає в тому, що збільшення обсягів виробництва продукції відбувається значно швидше, ніж зростання витрат на її виробництво. Суть інтенсифікації молочного скотарства полягає в тому, що з підвищенням продуктивності тварин буде знижуватися собівартість їх продукції, тому що тільки за таких умов найбільш ефективно будуть використовуватися всі ресурси, які беруть участь у виробничому процесі. У практичній діяльності це виражатиметься в збільшенні прибутку та підвищенні рівня рентабельності.

Крім того, ми вважаємо доречним розгляд зарубіжного досвіду інтенсивного ведення молочного скотарства та можливість адаптації його до українських реалій. Узагальнення досвіду виробництва молока в європейських країнах із високоінтенсивним рівнем розвитку молочного скотарства, навіть за неоднакових природно-кліматичних умов, має велике значення, адже свідчить про можливість запровадження в Україні окремих заходів, які сприятимуть підвищенню ефективності галузі вітчизняного молочного скотарства.

У **другому** розділі «**Рівень інтенсифікації виробництва молока та оцінка його ефективності в аграрних формуваннях регіону**» здійснено комплексне дослідження сучасного стану молочного скотарства і виробництва молока в регіоні; проведено ґрунтовний аналіз економічної ефективності інтенсифікації виробництва молока в аграрних формуваннях Черкаської області; досліджено особливості формування стійкої кормової бази як основного елемента інтенсифікації молочного скотарства.

Галузь молочного скотарства тривалий час розвивалася по шляху розширеного відтворення. На початку 90-х років минулого сторіччя в Черкаській області поголів'я корів у всіх категоріях господарств становило 308,5 тис. гол., обсяги виробництва молока досягали 1009,7 тис. т, на одну особу було вироблено 659,4 кг молока, а споживання становило 342,1 кг. У ході ринкових перетворень ситуація докорінно змінилася. Колись потужна галузь прийшла в занепад, значна частка підприємств практично повністю ліквідувала молочне скотарство. В 2011 р. обсяги виробництва молока в усіх категоріях господарств скоротилися до 463,9 тис. т, а середньорічне споживання становило 218,1 кг на одну особу.

Ринок молока та молочної продукції регіону характеризується нестабільною ціновою ситуацією. Важливою ринковою особливістю є суттєва різниця між цінами закупівлі молока у населення та сільськогосподарських підприємств. У 2011 році на переробні підприємства області надійшло 313,4 тис. т молока та молочних продуктів за середньою ціною реалізації 2842,6 грн за тонну, в тому числі від сільськогосподарських підприємств − 103,2 тис. т (32,9%), від господарств населення − 165,3 тис. т (52,8%), від інших господарських структур − 44,9 тис. т (14,3%). Середні закупівельні ціни на молоко та молочні продукти від сільськогосподарських підприємств становили 3290,3 грн/т, від господарств населення − 2420,7 грн/т, від інших господарських структур − 3366,9 грн/т.

У нашій країні не відслідковується ціноутворення на молочну продукцію по всьому ланцюжку − від товаровиробника до споживача. Наприклад, у США ціноутворення на молочні продукти прозоре: 47% ціни становить частка виробника, 26% − частка переробника, 7% − ПДВ і 20% − торговельна націнка.

На сільськогосподарську продукцію ціни зростають майже у 5 разів менше, ніж на промислову, які споживаються галуззю. Як наслідок, у молочній галузі витрати на виробництво продукції не відшкодовуються виручкою від її реалізації в обсягах, необхідних для відтворювального процессу. На практиці процес прирощення ціни продукції можна представити за допомогою схеми (рис. 2.).

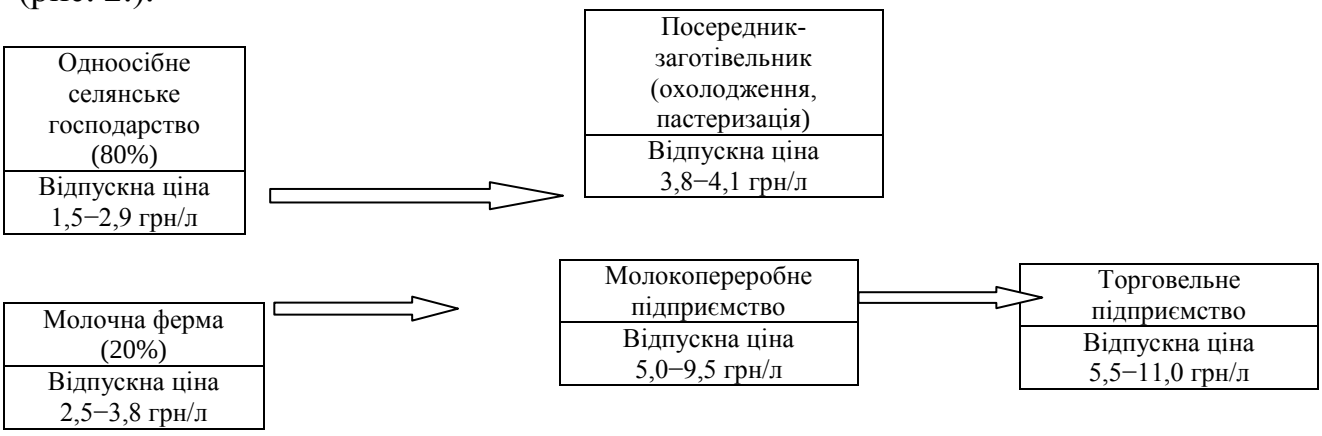

Рис. 2. Схематичний процес прирощення ціни продукції на ринку молока і молочної продукції

Встановлено, що задовольнити повну потребу в молокопродуктах найближчими роками, навіть за сприятливої цінової ситуації − практично неможливо, бо наявне поголів'я великої рогатої худоби та корів значно скоротилося, а відтворення стада вимагає тривалого часу. Тому для розв'язання цих проблем необхідно, насамперед, зупинити спад та поступово нарощувати поголів'я, особливо в сільськогосподарських підприємствах, в яких за останні роки відбулося значне його скорочення, збільшувати виробництво продукції тваринництва за рахунок високоефективних технологій на інноваційній основі з урахуванням досягнутого рівня виробництва.

Результати групування сільськогосподарських підприємств Черкаської області за рівнем концентрації поголів'я корів цілком підтверджують науково і практично доведену залежність: в міру підвищення рівня концентрації поголів'я корів − зростає ефективність виробництва молока і, відповідно, його валовий надій. Найбільші обсяги молока на одне господарство спостерігаються по групі понад 600 голів, найменші обсяги мають місце в господарствах, які в середньому нараховують 58 голів.

Селекційно-племінна база молочного скотарства в Черкаській області представлена 32-ма племгосподарствами, в т.ч. 17 племзаводами і 15 племрепродукторами. Із 17 племзаводів 16 − це племзаводи з розведення корів української червоно- та чорно-рябої молочної породи. Найвищі показники продуктивності корів отримали в СТОВ „Агрофірма „Маяк", СТОВ „Прогрес" та СТОВ „Нива" Золотоніського району, СПОП „Відродження" Шполянського району й Корпорації „Укрaгротех" Христинівського району.

Молочна продуктивність 10,8 тис. корів у племінних стадах за останню закінчену лактацію в середньому склала 6341 кг молока з вмістом жиру 3,72%, в тому числі по породах: українська червоно-ряба молочна (6,0 тис. корів, 5902 кг молока, 3,74% жиру); українська чорно-ряба молочна (4,3 тис. корів, 5750 кг молока, 3,69% жиру). За допомогою методу аналітичних групувань визначено вплив продуктивності корів на рівень інтенсивності та ефективність інтенсифікації виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області. Одержані результати групування підкріплюють твердження про інтенсифікацію, як процес, пов'язаний зі збільшенням виробничих витрат на одну корову. В нашому дослідженні підвищення продуктивності тварин від групи до групи призводить відповідно до збільшення виробничих витрат на одну корову. Так, в п'ятій групі відносно першої вони збільшились у 2,5 рази, а продуктивність корів – у 2,6 рази.

В системі показників економічної ефективності виробництва молока одним із важливих є собівартість, яка формується під впливом ряду чинників, а саме: продуктивності корів, витрат матеріальних і трудових ресурсів тощо. За аналізований період у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області собівартість 1 ц реалізованого молока підвищилася на 207,72 грн/ц, а середня реалізаційна ціна молока зросла на 261,28 грн/ц. В результаті чого досягається прибуткове функціонування молочного скотарства. Розмір прибутку одержаного від реалізації 1 ц молока склав 53,84 грн, а на одну корову − 1176,47 грн, тобто зріс в порівнянні з 2000 р. на 51,09 та 1169,9 грн відповідно.

У **третьому** розділі **«Стратегічні перспективи конкурентоспроможності харчової промисловості в умовах глобалізації»** обґрунтовано стратегічні орієнтири інтенсивного розвитку виробництва молока в аграрних формуваннях; запропоновано і науково обґрунтовано модель оптимізації спеціалізації сільськогосподарського підприємства; вдосконалено напрями державної підтримки молочного скотарства в аграрних підприємствах.

Основою стабільного функціонування галузі в майбутньому є крупнотоварне виробництво. Проте сектор відразу не зможе перейти на такі масштаби, для цього необхідні значні суми коштів для капіталовкладень. Одним із варіантів розвитку молочного скотарства є запровадження інноваційних підходів господарювання у середніх за розмірами сільськогосподарських підприємствах, у тому числі фермерських господарствах. На початок минулого року майже третина поголів'я дійного стада знаходилася у підприємствах з утриманням від 100 до 300 корів. Такі агроформування з основною спеціалізацією на виробництві продукції рослинництва можуть побудувати або реконструювати діючі ферми потужністю 400 корів. Будівництво таких ферм передбачає менші суми інвестицій. Для введення у дію нової ферми на 400 корів необхідно близько 39 млн. грн, з яких будівельні роботи становитимуть біля 59% від загальних витрат, придбання нетелей − 18%, техніки − близько 1%, обладнання для кормовиробництва − 22%. Такі ферми стануть основою для налагодження ефективного виробництва. Їх рентабельність оцінюється до 69%, з терміном окупності капіталовкладень понад 5−6 років. Ключовим моментом ефективного виробництва молока в аграрних підприємствах має бути раціональна інтенсифікація молочного скотарства на інноваційній основі (рис. 3).

Головна мета такої інтенсифікації полягає в тому, що підвищення рівня витрат на корову має забезпечувати не лише зростання їхньої продуктивності, а й підвищення основних показників ефективності виробництва молока, що передбачає реалізацію перспективних інноваційно-інвестиційних проектів реконструкції ферм, переобладнання корівників, використання прогресивних технологій, будівництво молочно-доїльних блоків.

Стратегічною основою зростання конкурентоспроможності виробництва молока в регіоні є суттєве підвищення його економічної ефективності, і перш за все, в суспільному секторі виробництва – сільськогосподарських підприємствах, яке з одного боку, ґрунтується на значному зростанні технологічної ефективності ведення галузі, результатом якої є отримання молочної продуктивності корів на рівні породного потенціалу стада, а з іншого – на внутрігалузевій спеціалізації і концентрації виробництва молока в окремих великих сільськогосподарських підприємствах, де існують можливості й передумови для впровадження сучасного високотехнологічного, високоінтенсивного, а отже, високоефективного виробництва молока на основі інноваційних технологій, які в системі комплексно вирішують усі його технолого-технічні, організаційно-економічні й соціальні аспекти.

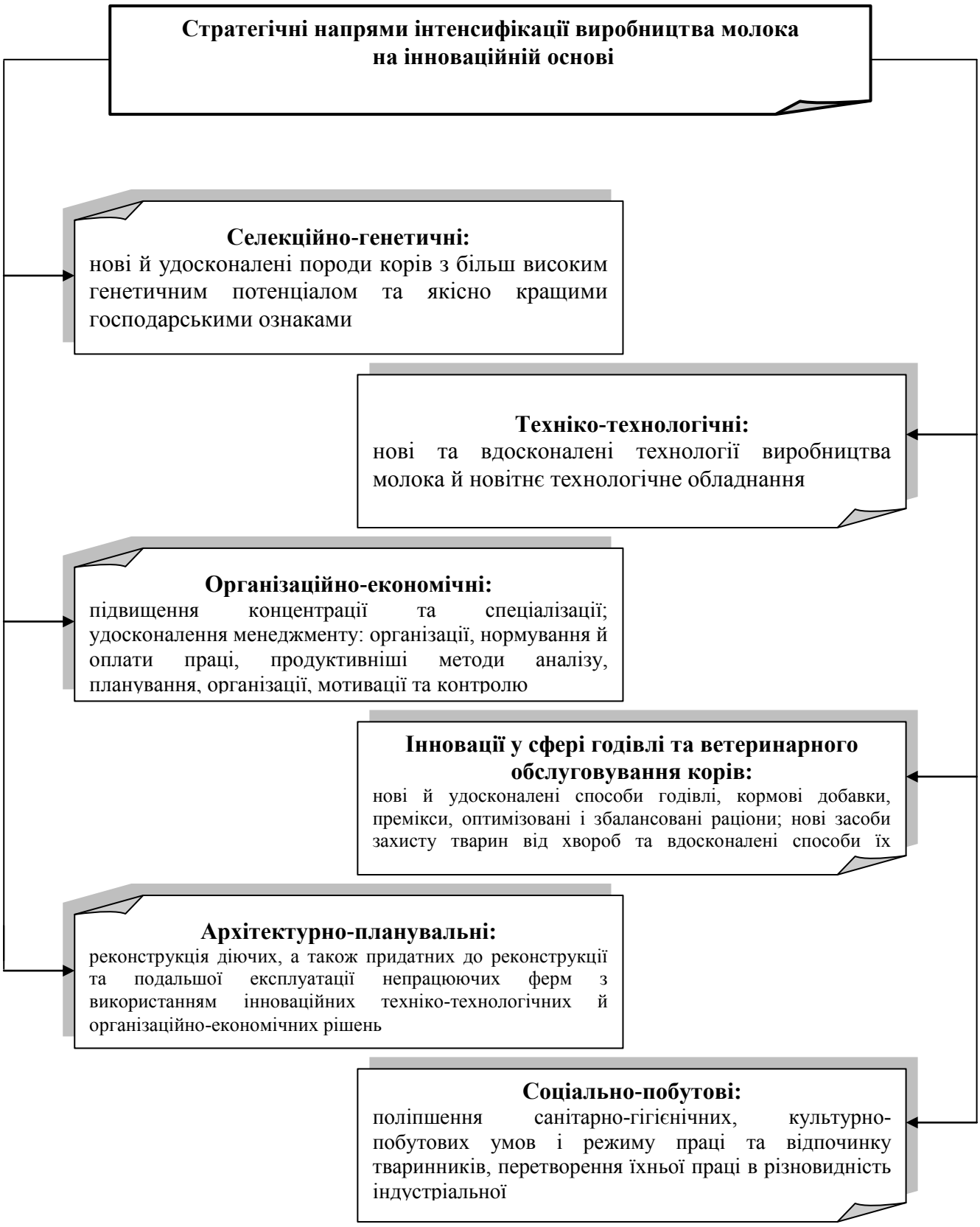

Рис. 3. Стратегічні напрями інтенсифікації виробництва молока на інноваційній основі (*авторська розробка*)

За результатами досліджень, проведеними на підставі даних Корпорації „Украгротех” Христинівського району Черкаської області, нами розраховано оптимальне співвідношення галузей аграрного виробництва багатогалузевого

підприємства. Враховуючи взаємозв'язок галузей, нами побудовано економіко-математичну модель для розрахунку спеціалізації виробництва Корпорації „Укрaгротех" Христинівського району Черкаської області. Головною метою розробки моделі є визначення стратегії розвитку галузі молочного скотарства в комплексі господарських взаємозв'язків, з урахуванням особливостей розвитку підприємства. За результатами побудови економіко-математичної моделі, нами одержано оптимальний план поголів'я ВРХ та свиней. Згідно оптимального плану поголів'я ВРХ в Корпорації необхідно довести до 1710 голів, в тому числі корів – до 610 голів, що відповідно у 2,3 та 1,5 рази більше поголів'я, яке утримували в 2012 році. Таким чином, в Корпорації „Укрaгротех" найбільшу питому вагу в обсязі виробництва продукції тваринництва має займати молоко та яловичина. Для ведення розширеного виробництва Корпорація реалізує сільськогосподарську продукцію на переробні підприємства та за іншими каналами.

Встановлено, що важливою умовою ефективного функціонування та розширеного відтворення підприємств, виробників молока та молочної продукції, є створення налагодженого економічного механізму встановлення цін. Особливо актуальним це питання постає у встановленні паритетних цін між сільськогосподарськими виробниками і переробними підприємствами, що є основою гармонізації відносин та узгодженості інтересів (табл. 1).

Таблиця 1

Комбінації одержання прибутку залежно від рівня витрат

Показники	Партнери по АПФ			Разом
	аграрії	переробники	торгівля	
Можлива виручка від реалізації відповідно до прийнятих пропорцій, грн	5х0,6=3 грн	5х0,3=1,5 грн	5х0,1=0,5 грн	5 грн
Перший варіант одержання прибутку				
Виробничі витрати, грн	2,0	1,0	0,4	3,4
Прибуток, грн	1,0	0,5	0,1	1,6
Розмір прибутку на одну грн витрат (І варіант), грн	0,5	0,5	0,25	0,47
Другий варіант одержання прибутку				
Виробничі витрати, грн	1,8	0,9	0,3	3,0
Прибуток, грн	1,2	0,6	0,2	2,0
Розмір прибутку на одну грн витрат (ІІ варіант), грн	0,67	0,67	0,67	0,67

Розрахунки свідчать про рівну зацікавленість партнерів по АПФ у кінцевому результаті: за однієї й тієї самої ціни реалізації молока економічний зиск від зниження витрат стає більш ніж очевидним для всіх.

Доведено, що досягнення оптимального рівня насиченості внутрішнього ринку молока та молочної продукції можливе за рахунок всебічної підтримки та сприяння розвитку молочного скотарства у дрібнотоварному та великотоварному виробництві. Проте, це не єдиний шлях до розв'язання наявних проблем, до яких також відносять потребу в удосконаленні механізму надання державної підтримки, створення спрощених дозвільних механізмів відведення землі для будівництва молочних ферм, здійснення систематичного контролю якості та ціни молочної продукції, удосконалення системи організації племінної справи у тваринництві тощо. Саме комплексний підхід у розвитку молочного скотарства принесе бажаний результат.

ВИСНОВКИ

1. Грунтовний аналіз наукових праць за обраною темою свідчить, що незважаючи на досить широке розповсюдження в науковій економічній літературі, поняття „інтенсифікація" не має однозначного тлумачення, а запропоновані визначення лише частково відображають його сутнісні характеристики. Науковий підхід до дослідження інтенсивного розвитку та інтенсифікації сільськогосподарського виробництва передбачає необхідність обґрунтування його теоретичної сутності, що має не лише в повній мірі характеризувати дане явище, а й бути інструментом його поглибленого вивчення.

Враховуючи вищевикладене нами пропонується власна дефініція цієї категорії. Згідно авторського трактування „інтенсифікація сільськогосподарського виробництва" − це складний загальноекономічний процес, який супроводжується використанням засобів науково-технічного прогресу, застосуванням інноваційних технологій в сільськогосподарському виробництві з метою збільшення обсягів виробництва продукції, підвищення економічної ефективності її виробництва та збереження екологічної безпеки сільського господарства.

2. Сучасні процеси в тваринницькій галузі дають підстави для невтішних прогнозів щодо її розвитку найближчим часом. Поголів'я корів постійно скорочується, особливо швидкими темпами цей процес відбувається в сільськогосподарських підприємствах. Скорочення поголів'я молочної худоби, незважаючи на зростаючу динаміку показника продуктивності корів, призводить до постійного зменшення обсягів виробництва молочної сировини усіма категоріями господарств. Так, у 2011 році в Україні вироблено молока в обсязі лише 45,2% від рівня 1990 року. Обґрунтування стратегічних напрямків інтенсифікації виробництва молока потребують подальшого вивчення. Збільшення поголів'я корів – екстенсивний шлях розвитку галузі, а підвищення їх продуктивності – інтенсивний. Тому поєднання обох шляхів має істотне значення в обґрунтуванні стратегії розвитку галузі. Будь-який з шляхів може

забезпечити зростання виходу продукції, але при цьому виникає потреба ранжування чинників, що впливають на ефективність виробництва.

3. До основних факторів інтенсифікації, які мають прояв у галузі молочного скотарства, належать: природно-біологічні, техніко-технологічні, організаційно-економічні, соціальні, екологічні, інноваційно-інвестиційні, інформаційні та інтелектуальні. Усі фактори інтенсифікації діють комплексно, у взаємозв'язку, що вимагає обґрунтованого підходу до розкриття сутності їх взаємодії при розробленні й реалізації державних програм розвитку молочного скотарства. Для розвитку інтенсифікаційних процесів важливою складовою повинен стати інформаційний фактор, який поки що недостатньо досліджений і має дискусійний характер. Сутність його полягає в тому, що на основі наукової та статистико-економічної інформації створюються можливості вибору найефективніших варіантів забезпечення виробничих процесів за умов значної економії матеріально-технічних ресурсів і праці. Інтелектуальні фактори визначаються через розвиток науки, освіти, культури, наявності організацій, що ведуть НДДКР. Інтелектуальні ресурси – це досвід, спеціалізація, освіта та культурний рівень населення регіону. Необхідно пам'ятати про роль науки в розробці рекомендацій, пропозицій і технологій, здатних інтенсифікувати виробництво молочної продукції, зробити його конкурентоспроможним і економічно вигідним.

4. У 2011 р. в світі було вироблено 721 млн. тонн молока. Україна з обсягом виробництва молока й молочної продукції 11,1 млн. тонн посіла 17-те місце у світі. Наша країна за двадцять років суттєво втратила свої позиції на світовому ринку виробництва молока, рухаючись з 6-го місця у 1990 році, 10-го у 2005, до 17-го у 2011 році. При цьому, частка України у світі скоротилась з 5,1% до 1,8%, в Європі з майже 9% до 5,3% за результатами останнього досліджуваного року.

Тому, вважаємо доречним розгляд зарубіжного досвіду інтенсивного ведення молочного скотарства та можливість адаптації його до українських реалій. Узагальнення досвіду виробництва молока в європейських країнах із високо інтенсивним рівнем розвитку молочного скотарства, навіть за неоднакових природно-кліматичних умов, має велике значення, адже свідчить про можливість запровадження в Україні окремих заходів, які сприятимуть підвищенню ефективності галузі вітчизняного молочного скотарства.

5. Досліджувана Черкаська область є однією з найпотужніших областей щодо розвитку аграрної галузі. При частці загальної площі сільгоспугідь 3,5% у країні вона забезпечує 6,2% загального обсягу сільськогосподарської продукції. За обсягами виробництва молока у 2011 р. Черкаська область посіла восьме місце серед регіонів України, за продуктивністю корів − перше (4776 кг) і перевищує середнє значення даного показника по Україні на 15%.

В господарствах Черкаської області у 2011 р. порівняно з 1990 р. виробництво молока зменшилось на 545,8 тис. т або на 54%. Разом з тим, в сільськогосподарських підприємствах виробництво зменшилось на 613,8 тис. т або на 73,5%, а в господарствах населення навпаки, збільшилось на 68 тис. т або на 38,7%. Станом на 1.01.2012 р. питома вага господарств населення у

валовому виробництві молока області становила 52,5%, що на 35,1 в.п. більше, ніж у 1990 році. В області можна виділити найбільші сировинні зони, які виробляють переважну кількість молока. Це Чорнобаївський район − 74,7 тис. т (16,1% обласного обсягу виробництва) та Золотоніський район − 65,8 тис. т, (14,2% від валового виробництва в області)

6. Ринок молока та молочної продукції регіону характеризується нестабільною ціновою ситуацією. Важливою ринковою особливістю є суттєва різниця між цінами закупівлі молока у населення та сільськогосподарських підприємств. У 2011 році на переробні підприємства області надійшло 313,4 тис. т молока та молочних продуктів за середньою ціною реалізації 2842,6 грн за тонну, в тому числі від сільськогосподарських підприємств − 103,2 тис. т (32,9%), від господарств населення − 165,3 тис. т (52,8%), від інших господарських структур − 44,9 тис. т (14,3%). Середні закупівельні ціни на молоко та молочні продукти від сільськогосподарських підприємств становили 3290,3 грн/т, від господарств населення − 2420,7 грн/т, від інших господарських структур − 3366,9 грн/т.

7. Одним з основних факторів недостатньо повного використання потенційних можливостей розвитку вітчизняного молочного скотарства, є недостатня кількість крупнотоварних сільськогосподарських підприємств молочного напряму. Свідченням цього є те, що у 2011 році кількість підприємств із поголів'ям корів понад 600 голів становила лише 17 одиниць, а з поголів'ям від 401 до 600 голів – 18 одиниць. Станом на 1.01.2012 р. майже 26% господарств мали поголів'я дійного стада до 100 голів; 36 сільськогосподарських підприємств утримували 101–200 голів дійного стада (24,6%) і ще 37 господарств (25,3%) утримували 201–400 корів. Частка господарств з високою концентрацією корів (401–600 голів і більше 600 корів) становила лише 24%. Крім того, більше 1000 корів утримувало лише 4 господарства області. Наведені дані свідчать про низький рівень крупнотоварності та капіталізації більшості господарств, які здійснюють виробництво молока.

8. За допомогою методу аналітичних групувань визначено вплив продуктивності корів на рівень інтенсивності та ефективність інтенсифікації виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області. Одержані результати групування підкріплюють твердження про інтенсифікацію, як процес, пов'язаний зі збільшенням виробничих витрат на одну корову. В нашому дослідженні підвищення продуктивності тварин від групи до групи призводить відповідно до збільшення виробничих витрат на одну корову. Так, в п'ятій групі відносно першої вони збільшились у 2,5 рази, а продуктивність корів – у 2,6 рази.

Таким чином ми переконалися, що підвищення ефективності виробництва молока можливо лише на основі інтенсифікації молочного скотарства. У групах з низькою продуктивністю корів виробничі витрати на одну голову коливаються в межах 6000−9000 грн (екстенсивна форма ведення галузі), а у групах з високим надоєм вони складають понад 10000 грн (інтенсивна форма). Кращими підприємствами області за показником середньорічного надою молока понад 6000 кг є СТОВ АФ „Маяк" (8019 кг) та ПСП „Плешкані"

(7256 кг) Золотоніського району, Корпорація „Украгротех” (7117 кг) та ДП ДГ „Христинівське” (6211 кг) Христинівського району, СПОП „Відродження” Шполянського району (6400 кг), СТОВ „Світанок” (8461 кг) та СТОВ „Лан” (6320 кг) Чорнобаївського району

9. Послідовна інтенсифікація молочного скотарства передбачає не тільки збільшення обсягів виробництва молока, але й подальше підвищення його економічної ефективності. Сутність ефективності інтенсифікації полягає в тому, що збільшення обсягів виробництва продукції відбувається значно швидше, ніж зростання витрат на її виробництво. Суть інтенсифікації молочного скотарства виражається в тому, що з підвищенням продуктивності тварин буде знижуватися собівартість їх продукції, оскільки лише за таких умов найбільш ефективно будуть використовуватися усі ресурси, які беруть участь у виробничому процесі. У практичній діяльності це виражатиметься в збільшенні прибутку та підвищенні рівня рентабельності

Рівень рентабельності виробницта молока в сільськогосподарських підприємствах області перевищував аналогічний показник по Україні, зокрема в 2009 р. − на 7,3, в 2010 − на 0,9, в 2011 − на 2,0 відсоткових пункти. Через відсутність чіткої цінової політики, подорожчання матеріальних засобів, що веде до зростання собівартості продукції, ефективність виробництва в багатьох підприємствах зальшається низькою. У 2011 році рентабельність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Черкащини становила 20,5%, що недостатньо для ведення розширеного відтворення та застосування інновацій в галузі молочного скотарства. Однією з основних причин таких небажаних наслідків є те, що молочне скотарство, як і тваринництво в цілому, розвивається без достатнього наукового обґрунтування, в основному стихійно і не орієнтується на випробуваний у всьому світі інтенсивний шлях його ведення.

10. При вирішенні проблеми збільшення виробництва молока виникає питання про вибір напряму інтенсифікації. Звісно, найважливішою умовою здійснення інтенсифікації галузі молочного скотарства слід вважати підвищення продуктивності тварин. Одним з основних чинників, що впливає на рівень продуктивності тварин є повноцінна збалансована годівля корів і забезпеченість їх енергією. Тому, ефективність інтенсифікації виробництва в молочному скотарстві у вирішальній мірі визначається наявністю кормової бази, що дозволяє здійснювати повноцінну та збалансовану годівлю тварин.

В області протягом аналізованого періоду спостерігається зниження витрат кормів як з розрахунку на одну умовну голову худоби, так і на виробництво одного центнера молока. Одночасно, витрати концентрованих кормів, навпаки, мають стабільну тенденцію до зростання: у 2011 р. у розрахунку на одну умовну голову худоби вони зросли вдвічі порівняно з 1990 р., а на виробництво одного центнера молока − майже у 1,2 рази. В структурі витрат кормів на одиницю продукції концентровані займали 31% (2011 р.) проти 17% у 2000 р. та 21% у 1990 р.

Крім власне кормів, велике значення має забезпечення перетравним протеїном: в 1 корм. од. не менше 105−110 г. Нині, в середньому на 1 корм. од.

припадає менше 90 г перетравного протеїну (на 20% нижче норми), що викликає перевитрати кормів. За рахунок обсягу перевитрачених кормів та їх збалансування за протеїном, можна було б додатково виробляти молоко і знизити собівартість продукції.

11. Послідовну інтенсифікацію молочного скотарства на інноваційній основі слід розглядати, як першочерговий економічний важіль і запоруку підвищення прибутковості виробництва якісного молока й ефективнішого використання генетичного потенціалу продуктивності корів в аграрних підприємствах. Стратегія розвитку має бути спрямована на: підвищення рівня інтенсифікації, концентрації і спеціалізації виробництва та відновлення роботи придатних до подальшої експлуатації тваринницьких ферм, формування оптимальних за розмірами тваринницьких комплексів; істотне підвищення продуктивності худоби на основі поліпшення якісного складу поголів'я, охоплення селекційно-племінною роботою селянських і фермерських господарств; досягнення технологічного переоснащення та економічної стабільності галузі; впровадження ефективних ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції тваринництва; створення нових робочих місць та розширення зайнятості сільського населення.

12. Економічна ефективність суб'єктів господарювання залежить від рівня забезпеченості підприємств земельними, матеріальними, трудовими, фінансовими ресурсами, їх раціональним співвідношенням та використанням у процесі господарської діяльності. Підвищити економічну ефективність виробництва сільськогосподарських підприємств і виявити резерви ресурсного потенціалу, можна шляхом оптимізації наявних виробничих ресурсів та раціонального їх використання.

За результатами рішення економіко-математичної задачі розрахунку спеціалізації виробництва Корпорації „Украгротех" Христинівського району Черкаської області виявлено, що в підприємстві доцільно збільшити площі посіву кормових культур за рахунок зменшення посівних площ технічних, а саме: сої та ріпаку. При дотриманні оптимального співвідношення посівних площ зернових, технічних та кормових культур, Корпорація „Украгротех" буде мати всі можливості для інтенсивного ведення галузей тваринництва, зокрема галузі молочного скотарства.

Реалізація моделі на практиці дає можливість виявити резерви для вивільнення ресурсів та напрями їх використання, що сприятиме підвищенню рівня прибутковості підприємства за умови ефективного використання його ресурсного потенціалу. Сільськогосподарським товаровиробникам варто запозичити досвід господарювання Корпорації „Украгротех", для збільшення власного рівня прибутковості та розвитку аграрного сектору економіки у цілому.

13. Позитивне вирішення проблем галузі молочного скотарства можливе за умови інституціоналізації таких форм підприємницької діяльності, які забезпечать консолідацію зусиль виробників молока, органів місцевого самоврядування та молокопереробних підприємств в напрямку розширення обсягів виробництва молока, покращення умов його зберігання і

транспортування, а також інвестиційного забезпечення проектів диверсифікації виробничої програми молочної продукції. Такою організаційною формою є молокопродуктові кластери. Молокопродуктовий кластер дасть можливість об'єднати зусилля великої кількості дрібних виробників молока, які не в змозі поодинці боротися з негативним впливом внутрішнього та зовнішнього ринкового середовища, щодо створення централізованих систем зберігання молока та молокопродуктів, що значно підвищить рівень їх конкурентоспроможності й відповідно капіталізації наявних активів.

Ще одним напрямком розвитку молочного скотарства є розгортання масового кооперативного руху. Необхідно стимулювати створення кооперативів виробничих, переробних, обслуговуючих та споживчих. Молочарський кооператив належить до обслуговуючих кооперативів. Існує багато тверджень щодо суті цього господарюючого суб'єкту. Проте всі вони зводяться до одного – це добровільне об'єднання дрібнотоварних виробників, створене з метою надання допомоги при здійсненні ними господарської діяльності. На території області створені та зареєстровані молочарські сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи у Золотоніському, Монастирищенському, Смілянському та Черкаському районах, створено кооперативи, які надають послуги власникам молочних корів у декількох населених пунктах і навіть у декількох районах. Однак робота із створення обслуговуючих кооперативів повинна продовжуватися, а створені кооперативи повинні постійно розширювати перелік послуг.

14. Політика державного регулювання молочного сектора та фінансової підтримки сільськогосподарських виробників України обмежена, з одного боку − можливостями держбюджету, а з іншого − відсутністю можливості повністю перекласти проблеми неефективного функціонування тваринництва на споживачів (підвищення цін на продукцію) у зв'язку з їх низькою платоспроможністю. Тому важливим є момент визначення „золотої середини", при якій настане рівновага між розміром державної підтримки галузі та додатковими витратами, які понесуть споживачі молока та молочної продукції від цієї підтримки.

Інноваційна перебудова галузі має супроводжуватися цілеспрямованою державною підтримкою. Зокрема, для розвитку великотоварного виробництва необхідним є розширення доступності до середньострокових (до 3 років) та довгострокових (до 8 років) кредитів комерційних банків за рахунок часткової компенсації з Державного бюджету ставок користування запозиченими коштами. А також подовження та збільшення фінансування на відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких комплексів. Окрім цього, значною підтримкою для залучення інвестицій у крупнотоварне виробництво буде спрощення дозвільної процедури на впровадження тваринницьких проектів та бюджетної підтримки будівництва інженерної інфраструктури.

Селянські господарства, які виробляють товарне молоко та бажають збільшити поголів'я корів, мають отримувати державну підтримку на рівні з сільськогосподарськими підприємствами. Потребують подальшого подовження

програми часткової компенсації понесених витрат на придбання обладнання для доїння й охолодження молока, реєстрацію й ідентифікацію худоби господарств населення, штучне осіменіння маточного поголів'я тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Семенда О.В. Розвиток молочного скотарства та його державна підтримка / Д.К. Семенда, О.В. Семенда//Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету: зб. наук. праць. — Умань, 2006. — Вип. 62 — Ч. 2. — С. 140—146. *Особистий внесок:обґрунтовано необхідність державного регулювання та економічної підтримки молочного скотарства..*
2. Семенда О.В. Державне регулювання ринку молока / Д.К. Семенда, О.В. Семенда // Вісник ХНАУ: зб. наук. праць. — Х.: ХНАУ, 2006. — №8. — С. 288—294. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність державного регулювання та економічної підтримки виробництва молока в Черкаській області.*
3. Семенда О.В. Роль особистих селянських господарств у виробництві молока в Черкаській області / О.В. Семенда// Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету: зб. наук. праць. — Умань, 2007. — Вип. 64. — Ч. 2. — С. 316—319. *Особистий внесок:проаналізовано виробництво молока в усіх категоріях господарств та обґрунтовано необхідність його виробництва у великих спеціалізованих господарствах усіх форм власності.*
4. Семенда О.В. Ефективність молочного скотарства в регіоні / Д.К. Семенда, О.В. Семенда// Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету: зб. наук. праць. — Умань, 2007. — Вип. 66. — Ч. 2. — С. 177—182. *Особистий внесок: розглянуто напрямки ефективного розвитку молочного скотарства в регіоні.*
5. Семенда О.В. Підвищення ефективності молочного скотарства на Черкащині / Д.К. Семенда, О.В. Семенда // Економіка АПК. — 2008. — № 1. — С. 39—44 *Особистий внесок.: визначено напрямки ефективного розвитку молочного скотарства на Черкащині.*
6. Семенда О.В. Перспективи відновлення галузі молочного скотарства / Д.К. Семенда, О.В. Семенда // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва: зб. наук. праць. – Умань, 2010. – Вип. 73. – Ч.2. – С. 260-265. *Особистий внесок:розглянуто і проаналізовано перспективи відновлення галузі молочного скотарства на Черкащині.*
7. Семенда О.В. Особливості державної підтримки у відновленні тваринницької галузі / О.В. Семенда // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва: зб. наук. праць. – Умань, 2010. –

Вип. 74. – Ч.2. – С. 16-23. *Особистий внесок:розглянуто роль державного регулювання у забезпеченні сталого розвитку галузей тваринництва.*

8. Семенда О.В. Формування стійкої кормової бази як елемента інтенсифікації молочного скотарства / О.В. Семенда // Економіка та управління АПК: зб. наук. праць. – Біла Церква, 2011. – Вип. 6 (89). – С. 153-156. *Особистий внесок: досліджено роль кормової бази у розвитку галузі молочного скотарства.*

9. Семенда О.В. Інтенсифікація – основа підвищення економічної ефективності молочного скотарства / О.В. Семенда // Вісник ХНАУ: зб. наук. праць. Х: ХНАУ, — 2011. — № 3. — С.116 – 123. *Особистий внесок:обґрунтовано напрями підвищення ефективності виробництва молока в аграрних формуваннях на основі інтенсифікації виробництва.*

10. Семенда О.В. Розвиток молочного скотарства в Черкаській області / А.Ф. Головчук, Л.А. Корінний, О.В. Семенда // Економіка АПК. — 2011. — № 12. — С. 25—28. *Особистий внесок:розглянуто сучасний стан і перспективи розвитку молочного скотарства в Черкаській області.*

11. Семенда О.В. Конкурентоспроможність виробництва молока / О.В. Семенда // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва: зб. наук. праць. – Умань, 2012. – Вип. 78. – Ч.2. – С. 258-264. *Особистий внесок:розглянуто основні напрями підвищення конкурентоспроможності виробництва молока.*

12. Семенда О.В. Інтенсифікація виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах / О.В. Семенда // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва: зб. наук. праць. – Умань, 2012. – Вип. 81. – Ч.2. – С. 302-307. *Особистий внесок:розглянуто основні аспекти ефективного виробництва молока в аграрних формуваннях регіону на основі інтенсифікації.*

13. Семенда О.В. Понятійно-категоріальний апарат інтенсифікації сільськогосподаського виробництва / О.В. Семенда // Збірник наукових праць (подано до друку) *Особистий внесок:*

Матеріали наукових конференцій:

14. Семенда О.В. Виробництво молока повинно бути рентабельним / О.В. Семенда // Всеукраїнська наукова конференція молодих учених , (2-3 березня 2006р., м.. Умань). — С. 223-224. *Особистий внесок:обґрунтовано неохідність нарощування державної підтримки та удосконалення її механізмів.*

15. Семенда О.В. Тваринництву необхідна державна підтримка / Д.К. Семенда, О.В. Семенда // IV міжнародна науково-практична конференція [Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин], (17-18 травня 2012 р., м.. Умань). – С 79-81.

16. Семенда О.В. Шляхи відродження тваринництва / О.В. Семенда // Всеукраїнська наукова конференція молодих учених,(9-10 лютого 2011р., м.

Умань). – С. 105-107.
17. Семенда О.В. Особливості інтенсивного розвитку молочного скотарства / О.В. Семенда // Восьма міжнародна наук.-практ. інтернет-конференція [Сучасна наука в мережі Internet], (9-11 серпня 2012 р., м.. Київ). – С. 39-41.
18. Семенда О.В. Основні напрями інтенсифікації молочного скотарства / О. В. Семенда // III Международная научная конференция [Формирование современной науки], (15-17 сентября 2012 г., г.Донецк) − С.11-13.
19. Семенда О.В. Економічна сутність інтенсифікації сільськогосподарського виробництва / О.В. Семенда // VII міжнародна науково-практична конференція [Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин], (16-17 травня 2013 р., м. Умань) – С. 83-84.
20. Семенда О.В. Споживання молока та молочних продуктів в контексті гарантування продовольчої безпеки регіону / Д.К. Семенда, О.В. Семенда // VII міжнародна науково-практична конференція [Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин], (16-17 травня 2013 р., м. Умань) – С. 79-80.

АНОТАЦІЯ

Семенда О.В. Стратегічні напрями інтенсивного розвитку виробництва молока в аграрних формуваннях**. –** Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Міжнародний університет бізнесу і права, Херсон, 2012.

У дисертації досліджено теоретичну парадигму сутності інтенсивного розвитку та інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; систематизовано фактори, механізми та напрями підвищення інтенсифікації молочного скотарства; розкрито зарубіжний досвід інтенсивного ведення молочного скотарства.

Здійснено комплексне дослідження сучасного стану молочного скотарства і виробництва молока в регіоні; проведено ґрунтовний аналіз економічної ефективності інтенсифікації виробництва молока в аграрних формуваннях Черкаської області; досліджено особливості формування стійкої кормової бази як основного елемента інтенсифікації молочного скотарства.

обґрунтовано стратегічні орієнтири інтенсивного розвитку виробництва молока в аграрних формуваннях; запропоновано і науково обґрунтовано модель оптимізації спеціалізації сільськогосподарського підприємства; вдосконалено напрями державної підтримки молочного скотарства в аграрних підприємствах.

Ключові слова: молочне скотарство, молоко, інтенсивний розвиток, інтенсифікація, аграрні формування.

АННОТАЦИЯ

Семенда А.В. Стратегические направления интенсивного развития производства молока в аграрных формированиях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). - Международный университет бизнеса и права, Херсон, 2012.

В диссертации исследованы теоретическую парадигму сущности интенсивного развития и интенсификации сельскохозяйственного производства; систематизированы факторы, механизмы и направления повышения интенсификации молочного скотоводства; раскрыто зарубежный опыт интенсивного ведения молочного скотоводства.

Предложенная собственная дефиниция категории "интенсификация сельскохозяйственного производства", что тлумачеться как сложный общеэкономический процесс, который сопровождается использованием средств научно-технического прогресса, применением инновационных технологий в сельскохозяйственном производстве с целью увеличения объемов производства продукции, повышение экономической эффективности ее производства и сохранения экологической безопасности сельского хозяйства .

Установлено, что к основным факторам интенсификации, которые имеют проявление в отрасли молочного скотоводства, относятся: природно-биологические, технико-технологические, организационно-экономические, социальные, экологические, инновационно-инвестиционные, информационные и интеллектуальные. Все факторы интенсификации действуют комплексно, во взаимосвязи, что требует обоснованного подхода к раскрытию сущности их взаимодействия при разработке и реализации государственных программ развития молочного скотоводства.

Осуществлено комплексное исследование современного состояния молочного скотоводства и производства молока в регионе; проведен обстоятельный анализ экономической эффективности интенсификации производства молока в аграрных формированиях Черкасской области; исследованы особенности формирования устойчивой кормовой базы как основного элемента интенсификации молочного скотоводства. Доказано, что в 2011 г. в мире было произведено 721 млн. тонн молока. Украина с объемом производства молока и молочной продукции 11,1 млн. тонн заняла 17-е место в мире. Наша страна за двадцать лет существенно утратила свои позиции на мировом рынке производства молока, двигаясь с 6-го места в 1990 году, 10-го в 2005, до 17-го в 2011 году. При этом, доля Украины в мире сократилась с 5,1% до 1,8%, в Европе с почти 9% до 5,3% по результатам последнего исследуемого года.

Доказано, что одним из основных факторов недостаточно полного использования потенциальных возможностей развития отечественного молочного скотоводства, является недостаточное количество крупнотоварных сельскохозяйственных предприятий молочного направления. Свидетельством этого является то, что в 2011 году количество предприятий с поголовьем коров более 600 голов составляла лишь 17 единиц, а с поголовьем от 401 до 600 голов - 18 единиц.

Обоснована стратегические ориентиры интенсивного развития производства молока в аграрных формированиях; предложен и научно обоснована модель оптимизации специализации сельскохозяйственного предприятия; усовершенствована направления государственной поддержки молочного скотоводства в аграрных предприятиях.

Доказано, что последовательную интенсификацию молочного скотоводства на инновационной основе следует рассматривать как первоочередной экономический рычаг и залог повышения прибыльности производства качественного молока и эффективного использования генетического потенциала продуктивности коров в аграрных предприятиях. Стратегия развития должна быть направлена на: повышение уровня интенсификации, концентрации и специализации производства и восстановление пригодных к дальнейшей эксплуатации животноводческих ферм, формирования оптимальных по размерам животноводческих комплексов; существенное повышение продуктивности скота на основе улучшения качественного состава поголовья, охват селекционно-племенной работой крестьянских и фермерских хозяйств; достижения технологического переоснащения и экономической стабильности области, внедрение эффективных ресурсосберегающих технологий производства продукции животноводства, создание новых рабочих мест и расширения занятости сельского населения.

Ключевые слова: молочное скотоводство, молоко, интенсивное развитие, интенсификация, аграрные формирования.

THE SUMMARY

Semenda O. Strategic guidelines for intensive development of milk production in agrarian formations. - Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 - economics and management (by sector). - International University of Business and Law, Kherson, 2012.

The thesis investigates theoretical paradigm essence of intensive development and intensification of agricultural production; systematized factors, mechanisms and ways of increasing intensification of dairy farming, international experience reveals intense management of dairy cattle.

The complex study of the current state of dairy cattle and milk production in the region, conducted a detailed analysis of the cost-effectiveness of intensification of

milk production in agrarian formations Cherkasy region, the singularities form a stable food supply as a key element of intensification of dairy farming.

reasonably strategic goals of intensive development of milk production in agrarian formations and proposed based on scientific assessments optimization model farm specialization, improved lines of government support in dairy farms.

Keywords: dairy cattle, milk, intensive development, intensification, agricultural units.